

**İLETİŞİM ÇAĞI EFSANESİ VE BÜYÜK KOPUŞ:
SOSYAL MEDYANIN OLUŞTURDUĞU
PARALEL YENİ DÜNYALAR, SANAL
TOPLUMSALLAŞMA VE SANAL CEMAATLER**

Ertan EĞRİBEL

Özet: Günümüzde iletişim teknolojisine verilen üstünlük, geniş kitleler tarafından da pasif olarak desteklenen bir disütopik iletişim çağı efsanesine dönüşmüştür. Başlangıçta, iletişim çağını, koşullardan bağımsız bir gelecek ve birliktelik, zaman ve mekân sınırlarının ortadan kalktığı, cennetvari, çelişkisiz, çatışmasız bir gelecek beklentisi olarak efsaneleştiren görüşler savunulamaz olmuştur. Çalışmada bu noktalar üzerinde durulacaktır. Bu anlamda, iletişim çağı efsanesi ve iletişim araçlarının gücü, sosyal medya ve sanal topluluklar, iletişim araçlarına dayalı anti-sosyalleşme çerçevesinde tartışmalar yürütülecektir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Çağı Efsanesi, Büyük Kopuş, Sosyal Medya, Sanal Topluluklar.

**COMMUNICATION AGE LEGEND AND THE BIG BREAK:
PARALLEL NEW WORLDS CREATED BY SOCIAL MEDIA, VIRTUAL
SOCIALIZATION AND VIRTUAL COMMUNITIES**

Ertan EĞRİBEL

Abstract: Today, the superiority given to communication technology has turned into a dysutopic communication age legend, which is also passively supported by large masses. In the beginning, the views that legend the communication age as the expectation of a future and togetherness independent of conditions and a heavenly, non-contradictory, conflict-free future where the boundaries of time and space disappear have been untenable. These points will be emphasized in the study. In this sense, discussions will conduct within the framework of the legend of the communication age and the power of communication tools, social media and virtual communities, anti-socialization based on communication tools.

Keywords: Communication Age Legend, Big Break, Social Media, Virtual Communities.

İLETİŞİM ÇAĞI EFSANESİ VE BÜYÜK KOPUŞ: SOSYAL MEDYANIN OLUŞTURDUĞU PARALEL YENİ DÜNYALAR, SANAL TOPLUMSALLAŞMA VE SANAL CEMAATLER

Ertan EĞRİBEL

Giriş Yerine: İletişim Çağı Efsanesi ve Büyük Kopuş

Günümüzde iletişim teknolojisine verilen üstünlük, geniş kitlelerin de pasif biçimde destek verdiği disütopik bir iletişim çağı efsanesine dönüşmüştür. Başlangıçta iletişim çağını koşullardan bağımsız, zaman ve mekan sınırlarının ortadan kalktığı cennetvari, çelişkisiz, çatışmasız bir gelecek ve birliktelik beklentisi olarak efsaneleştiren görüşler savunulamaz olmuştur. İletişim toplumsal bir olay ve aynı zamanda bir disiplin olarak günümüz olaylarını etkileyen bir açıklama biçimi ve olgu olarak gündemdedir. Aynı zamanda medyaların bir sanayi sektörüne dönüştüğü konusunda da yaygın görüşler söz konusudur.¹ XIX. yüzyılda modern kitle iletişim endüstrisi Batı dünya egemenliğinin yaygınlaşması ve genişlemesiyle gündelik yaşamdan askeri, siyasi işleyişe kadar çeşitli düzeylerde etkisini artırmıştır. Bugün geleneksel, modern, küresel dolaylı, dolaysız çeşitli iletişim dizgeleri birbiri içine girerek daha karmaşık çeşitli biçimler içinde birbirini itmeden, birlikte yanyana yer alabilmektedir. Farklı çağlarda, farklı uygarlıkta ortaya çıkan iletişim biçimleri, dünya görüşleri günümüz kitle iletişimin bütün gücüne rağmen onun bıraktığı boşlukta veya içinde varlığını korumayı sürdürmektedir. XX. yüzyılın sonunda yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkışı geniş kitlelerin bunun içinde yer alması yeni bilgi ve toplumsallaşma biçimlerinden söz etmeye izin vermiştir. Günümüzde iletişim çağı örgütlenmesi çerçevesinde geleneksel veya modern toplum örgütlenmesini aşan daha uyumlu, daha güvenli, gelişkin, insanca yeni bir yapının ortaya çıktığından söz etmek mümkün değildir. Verili düzen daha otoriter, daha güvensiz, kaotik bir yapı-

¹ Bir örneği, N.T. Desmoulin, *Medya Ekonomisi*, Çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

ya dönüşürken duygusal düzeyde de içe kapanma, yoksulluk, kaygı, korku, şiddet ve yalnızlık (toplumsal düzeyde karşılığı çelişkisizlik, çatışmasızlık) üretmektedir. Gözetim ve denetim sıradan gündelik yaşam ilişkilere kadar genişlik kazanmıştır. İletişim çağı tarihten, koşullardan, zaman ve mekandan büyük bir kopuş olarak kendi efsanesini yaratmıştır. Ancak iletişim kaynaklı bilgi ve toplum örgütlenmesi, geçmişin ve geleceğin belirsizleştiği karanlık, disütopik yeni bir dünya düzenine giriş olma çabasıyla ileri gitmemiştir.

1990'ların başında Sovyetler Birliğinin tasfiyesi ve Körfez Savaşı sonrası yeni dünya düzeni veya küreselleşme gibi ABD eksenli yeni bir dünya egemenliği tartışmalarını gündeme getirdi. Bu yeni düzenin en önemli özelliği gelişkin savaş teknolojilerine dayalı güdümlü "akıllı bombaları" yanında iletişim teknolojilerinin gündelik yaşamda da üstlendiği yıkıcı-yapıcı rolüdür. Batı-dışı toplumlar için değil ama verili dünya düzeni açısından iletişim teknolojileri aracılığıyla tarihten, koşullardan bağımsızlaşmanın, sınırları aşmanın, keyfi karar ve uygulamaların gerçekleştirilebilirliğinin ortaya çıkması açıklanabilir olmadığı için iletişim teknolojilerinin sağladığı imkanlar "mucizevi" olarak mitleştirilecektir. Bir şeyin mit haline gelmesi çözüm üzerinde toplumsal düzeyde açıklama ve denetimin olmamasından kaynaklanır. İletişim mucizesi veya efsanesinin yaygınlık kazanması bir anlamda mevcut egemenliği ve işleyişi açıklama, paylaşma zorunluluğunun sona ermesini, düzenin kendi görüşlerine toplumla paylaşmaktan ve ortak etme çabasıyla vazgeçmesini belirtmektedir. Artık ABD için zamandan ve mekandan, gerçeklik ve bilinçten (toplumların iradesinden) bağımsızlaşmanın getirdiği büyük bir güven ve keyfilikle "iletişim çağı"ndan söz etmek sıradanlaşacaktır. ABD eksenli yeni dünya dengesinde/dengesizliğinde iletişim teknolojileri her yönüyle gündelik yaşamın içine (internet teknolojisi ve akıllı telefonlar aracılığıyla ceplerimize) kadar girmiştir. Son dönemde uydular ve kablolar ile bütün dünyayı kapsayan, küreselleşen, iletişim ağları ve örüntülerinden söz edilmektedir.² Buna karşın toplum içi ve toplumlar arası ilişkiler arasındaki farklılıklar, çelişki ve çatışmalar ortadan kalmış değildir. Oligarşik bir yönetim yanında, geride kaldığı düşünülen etnik, dini çatışmalar, ırkçılık, tahammülsüzlük, istismar bütün yönleriyle gündemdedir. Toplumun kendi ilişkilerinden yola çıkarak iletişim ağlarına dayalı olarak düzeni etkilemesi, düzene ulaşması ve ortak olması mümkün olmamaktadır. Sözlü anlatımdan yazıya kadar çeşitli iletişim ve toplumsallaşma biçimlerinin güncelliğini koruması bununla ilgilidir. İletişim kaynaklı yeni bilgi ve toplum örgütlenme-

² Yeni toplum ile iletişim teknolojileri arasındaki bağlantıyı mitleştirilen iyimser bir bakış açısı ve yeni enformasyon teknolojileri kökeni ve gelişimi için bkz. M. Castells, *Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür*, I-II.-III. Ciltler, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2007-2008.

sine güven duyulmamaktadır. Son dönemde kitle iletişim araçları sayesinde (toplum düzeyinde değil) kurumsal ve kişisel düzeyde zamandan, mekandan, koşullardan kaynaklanan sınırlılıkların aşıldığı belirtilirken, diğer yandan sosyal ağlar içine hapis olunmaktadır. Paylaşım ve ortaklık gibi etkinlikler gündelik işlerle ilgili iletişim araçlarının aracılığıyla yürütülen bilgi, video, haber ve enformasyon aktarımından öteye geçmemektedir. İletişim teknolojilerine dayalı enformal bilginin hegemonik yapısı, dezenformasyon, bilginin araçsallaşmasının ve metalaşmasının yaydığı karmaşa ve kirlilik belli başına bir sorundur. İnsan bilgisinin yaratıcılığını ve özgürleşmesini doğrudan tehdit eden bu yapı çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Bize göre bu gelişmenin, iletişim teknolojilerinin üstlendiği görev ve rolün en önemli sonucu toplumsal gerçek ile bilinç/değer ve eylem arasındaki ilişkinin kopması, insanın özgürleşmesi önünde en büyük engellerden birine dönüşmesidir. Herşeyi gören, düzenleyen, müdahale eden, gözeten iletişim miti ile düzenin mutlaklaşması, toplumdan kopması birliktedir. İletişim teknolojileri insanı gerçeklikten zor veya rızayla yabancılaştıran açıklanamaz, etkilenmesi mümkün olmayan tanrısal bir güce tapınmaya dönmüştür. (“İletişim peygamberi” olarak görülen McLuhan’ın kitaplarından birinin adının “Yaradığımız Medya” olması rastlantı değildir.³ İletişim teknolojisinin oluşturduğu, aktardığı, yaygınlaştırdığı bilinç toplumsal gerçeğin tersyüz edildiği, aşkın, adeta tanrısal bir kurgu-gerçeklik olarak kendini toplumsallaştırmaktadır.

İletişim Teknolojisi ve Yeni İlişkiler Yaratma Gücü

İletişim araştırmalarında öne çıkan konu iletişim araçlarının gücüdür. Bu güçten kastedilen XIX. yüzyılda ortaya çıkan modern kitle iletişim araçları ve bu araçların günümüzde en gelişmiş biçimidir. Özellikle son dönemde iletişim olayı ve iletişim araçları toplumların bilincini ve yönünü belirleyen, kimi zaman manipüle eden bir güç olarak gündemdedir. Günümüzde kitle iletişim araçlarının işleyişinden yola çıkarak geçmişe yönelik olarak da iletişimin önemi ve gücü üzerinde değerlendirmeler yapılmaktadır. İletişim araçları ile toplum bilinci ve örgütlenmesi arasında ilişki kurulurken öne çıkan görüntü geniş kitlelerin edilginliğidir. Buna karşılık XIX. yüzyılda modern kitle iletişim araçlarının önemi geniş kitlelerin toplum sorunları üzerinde kendi bilinçleriyle ve kendi örgütlenmeleriyle etkide bulunma çabasından kaynaklanmaktadır. Kitle iletişimi ve iktidar ilişkisine yönelik eleştiriler kitlelerin iletişim araçlarıyla oluşturduğu, aktardığı bilinçle manipüle edilmesi konusundadır. Modern bilgi ve toplum örgütlenmesinde Batı’da tek yönlü de olsa

³ Marshall McLuhan, *Yaradığımız Medya, Medyanın Etkileri Üzerine Bir Keşif Yolculuğu*, Çev. Ünsan Oskay, Merkez Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul, 2005.

kitleler sorunları üzerinde etkili olmuşlar, askeri, siyasi, iktisadi olaylar yanında gündelik yaşam içinde de aktif olarak yer almışlardır. Günümüzde kitlelerin kendi geliştirdikleri (üretim) ilişkileri içinde toplumsallaşmaları ve sorunları üzerinde etkili olmaları söz konusu değildir.

Batı'da düzen kendine muhalefet eden, iktidarı değiştirmek ve eline geçirmek isteyen geniş kitleleri XX. yüzyılda verili düzene katarak, kendi amaçları için yönlendirmesi, kullanması mümkün olmuştur. Bu değişimde modern kitle iletişim araçları önemli bir rol üstlenmiştir. Düzen geniş kitlelerin düzene ortak olma, katılma eğilimini görmüş ve kendi istediği yönde kolayca etkilemek, harekete geçirmek için iletişim araçlarından faydalanmıştır. XX. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan iki dünya savaşında geniş kitleler düzeni korumanın ötesinde düzenin yayılmacı, emperyalist amaçlarına kendi yaşamlarıyla angaje olmuşlardır. İletişim araçlarının oluşturduğu, aktardığı, yaygınlaştırdığı bilince geniş kitleler akılsızlıkları, manipüle edildikleri veya kandırıldıkları için değil kendi istekleriyle ortak olmuşlardır. Günümüzde de geniş kitlelerin iletişim araçlarının oluşturduğu toplumsal bilince ve örgütlenmeye pasif de olsa katılmaları, ortaklığa koşulmaları verili düzenin aşılacağına duydukları inançtır. Verili düzen geniş kitlelerde ortaya çıkan bu eğilimi de değerlendirmiş, artık toplumun ve koşulların ötesinde kendi düzenini mutlaklaştırmıştır.

İletişim küreselleşirken birbirinden farklı, birbirini iten ama aynı zamanda birbiri ile ilişkili geçirgen çeşitli kimliklerin, toplulukların oluşturduğu iletişim kaynaklı verili düzene paralel çeşitli dünyalar ortaya çıkmıştır. İnsanlar kurumsal veya kişisel düzeyde iş, eğitim, siyaset, spor, eğlence, müzik, hobi alanlarında çeşitli mekanlarda ve zamanlarda farklı ağlar içinde biraraya gelerek, kimi zaman üç boyutlu bir biçimde çeşitli karakterler, farklı kimlikler ve mensubiyetlerle ortaklık kurabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının kuşattığı ve biçimlendirdiği bu elektronik ortamlar birbiriyle kesişen veya bağımsız bir alan oluşturan gerçek veya sanal ilişkileri oluşturmakta, kişilerin statik, dinamik katkısı ve ortaklığı ile yeniden üretilmektedir. Sosyal medya olarak adlandırılan Facebook, Twitter, Instagram gibi çeşitli ağlar yeni toplumsallaşma alanları olarak gündelik yaşam alanını, eylem ve etkinliğini sınırlayacak bir bağımlılık biçiminde insanı çepeçevre kuşatmaktadır. Günümüzde küresel varoluş iletişim ağlarının oluşturduğu sistem içinde olmakla ölçülürken, yöneten-yönetilen, düzen- toplum ikilikleri/karşıtlıkları, toplum düzeyinde cinsiyetten etnik kimliğe, sanal cemaatlerden tikel varoluşlara kadar çeşitlenmiştir.

Dünya küresel iletişim ağlarıyla birbirine bağlanırken aynı zamanda çeşitli iletişim örüntüleri içinde parçalanmaktadır. İletişimin toplum ve tarih dışında yeni bir örgütlenmenin ve otoriterliğin, yabancılaştırmanın aracı olması yeni bir olaydır. İletişim çağı, iletişim toplumu tanımları XXI. yüzyıla

ilişkili ama daha geniş bir geçiş dönemini ve (toplumun, toplum güçlerinin düzen üzerinde etkinliğinin ortadan kalktığı) toplumsuz-tarihsiz bir gelecek inşasının disütopik ilk evresini belirtmektedir. Batı dünya egemenliği kendini mutlaklaştırırken tarihi, uygarlığı kısaca insanlığı tahrip ediyor. Geçmiş ile gelecek arasındaki insani bağı ve bütünlüğü koparıyor. “Küresel barbarlık çağına giriş”in ilk evresi “iletişim çağı” toplum bilgi ve örgütlenmesi biçimindedir. İletişim endüstrisi ve disütopik-paralel yeni dünyalar birbirini beslemekte ve birbirine dayanak olmaktadır.

Yeni Bilgi ve Toplum Örgütlenmesi: Sosyal Medya ve Sanal Cemaatler

İletişim endüstrisi siyasetten kültüre, eğlenceden boş zamanlara kadar çeşitli toplumsal alanları çeşitli ağlarla birbirine bağlayan sistematik bir bütünlüğe ve teknolojiye sahiptir. Medyanın teknolojik düzeyde niteliksel bu gücüne karşılık aktarılan, yaygınlaştırılan bilgi niceliksel düzeyde dağınık bir görüntü vermektedir. Kurumlar ve dünya görüşü düzeyinde düzenin işleyişi ve temsili tartışmalı olmuş olsa bile temelde mevcut otoriteye bir tehdit söz konusu değildir. Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu, aktardığı, yaygınlaştırdığı bilinç, çeşitli haber kuşakları, eğlenceler, yarışmalar, reklamlar, spor, belgeseller, tartışma programları, eğitim, sanat, din, gündelik yaşam, hava durumu, trafik, yemek, moda, turizm, magazin, diziler gibi çok farklı program türlerine ve geniş bir içeriğe sahiptir. Düzen/iktidar/otorite ile toplum arasındaki ilişki toplumdaki, tarihi koşullardan bu kadar kopuk, dışında görülürken iletişim endüstrisinin toplum yaşantısının en sıradan ilişkilere kadar bütün yönlerini kapsama ve örgütlenme çabasından vazgeçmemiştir. Farklı bilinç biçimleri farklı araçlarla bir bütün oluştururken bu bütünlük ne kuramsal düzeyde, ne de dünya görüşü düzeyde amaçlanmamaktadır. Homojen, yekpare bir dünya görüşü ve toplum anlayışının olmaması farklı minör dünyaların, görüşlerin yanyana, birarada bir tutarlılık, birliktelik ve süreklilik oluşturmadan birlikteliğini de mümkün kılmaktadır. Esas olan verili düzenin işleyişinin sürekliliği, yekpare yapısını ve tartışılmazlığını oluşturan askeri-siyasi görevleri, denetim, gözetim ve müdahaledir. Bu durum mutlak dünya düzenine paralel disütopik farklı minör dünyaların ve dar dünya görüşlerinin etkisiz, edilgen varlığının da açıklar.

Batı'nın XX. yüzyılda kitle-iletişim araçları gibi hegemonik aygıtlara da başvurarak sürdürdüğü dünya egemenliği, sosyal medya olarak adlandırılan yeni bir tekniğin devreye girmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Bilgisayarlar, internet, cep telefonu, e-kütüphaneler, elektronik-arşivler, facebook vb. yeni bir bilgi örgütlenmesi ile toplumsallaşmanın öncüsü olarak görülmüştür. Modern gerçekliğin kargaşası, güvensizliği, sorunları karşısında sosyal

medyanın verdiği keyif insan doğasına uygun bir hümanizmin, toplumsallaşmanın ortaya çıkmasına izin vereceği beklentisiyle başlangıçta ilgiyle karşılandı. İnsanlar kurgusal da olsa yeni bir gerçeklik ve toplumsallaşma için kendi kimliğini gözardı etmekten çekinmedi. Sosyal medyaya bireylerin yaşamını renklendiren, kendini ifade etmesine izin veren, kolayca ortak olunan, gönüllü birlikteliği sağlayan bir sihirli çubuk gibi sarıldı. Bireylerin katılım, yorum ve katkılarına, kamusal alana açık internet medyasını “sosyal medya” olarak vasıflandırmak bir yönü ile doğru olsa bile “dijital/sanal/interaktif medya” veya “internet medyası” tabiri, geçici de olsa, meramı daha iyi ifade ediyor. Günümüzde arama motorları, gazeteler, bloglar, forumlar, e-posta, facebook, twitter gibi sosyal paylaşım siteleri, sözlükler çok daha fazla bilgi ile karşılaşılmasına yol açıyor. Hızla artan bilgi hem büyük bir olanağı, hem de sorunu belirtmektedir. Bu bilgileri sorunların çözümü içinde işe yarar kılmak, belli bir bakış açısı içinde sınıflandırmak, sistemleştirmek, kurumsal düzeyde sahip çıkmak söz konusu olmadığında geçerli olan bilgiler bile yığın olarak kullanılamaz hale gelmektedir.

Batı, enformasyonun/bilginin merkezi ve yayıcısı olmanın avantajlarından yararlanarak toplumlar arası ilişkilere yön vermekte olduğu kadar, dünya pazarlarına sunduğu yeni bilgi ve iletişim teknolojileriyle yeni ve oldukça kârlı bir kapitalist sektör (medya) yaratmakta aşama kaydetmiştir. Bilgi toplumu ile özdeşleşmek toplum düzeyinde mümkün olmamasına karşılık bireysel düzeyde bilgi teknolojilerine katılmak, ortak olmak mümkün olmaktadır. Hatta bir adım daha ileri giderek sosyal medya aracılığı ile (farklı ülkelerden, mesleklerden, görüşlerden, farklı sınıflardan, dinlerden vb. tek tek bireylerin katıldığı, belirli bir konuda, geçici, anlık, dolaylı “sanal cemaatler/topluluklar” oluşturulmaktadır. Bu nedenle postmodern bilgi ve toplum örgütlenmesinin somut göstergesi, bir anlamda sosyal medya ve sanal cemaatler olmaktadır. Artık bilginin oluşturulması, tekrarlanması, aktarılmasında, yeniden üretilmesinde, ortaklık sağlamada devlet veya toplum, sınıf gibi örgütlenme ve kurumların dışında tek tek bireylerin ortaklığı ile sosyal medya aracılığı ile birliktelikler oluşmaktadır. Bu durum insanların bilginin üretimine, oluşturulmasına, aktarımına doğrudan katıldığı ve etkide bulunduğu izlenimi verecektir. Bu aynı zamanda bilginin yaygınlaşması ve belirli kesimlerin tekelinden çıkması açısından yeni değerlendirmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kişilere veya cemaatlere ait özel müzelerin, arşivlerin, koleksiyonların oluşturulması yanında, sosyal medya özellikle gündelik yaşamın her alanında “sanal/epistemolojik toplulukların” etkinliğinin göstergesi olarak tanıtılacaktır.

Sanal toplulukları çeşitli bilgi düzeyleri alanında oluşturmak mümkün olduğu gibi belli kimlikler, cinsiyet, çeşitli yerellikler, hobiler düzeyinde de kurmak mümkündür. Bütün bu gelişmeler insanın dış dünyaya karşı algısını

çarpıklaştıran, dolaylı hale getiren çeşitli bilgi yöntemlerinin, ayrıcalıkların, egemenliklerin ortadan kalkması veya sınırlandırılması olarak görülerek, heyecanla karşılanacaktır. Ayrıca sosyal medya ve sanal cemaatler biçimi bireysel düzeyde katkıya izin verdiği, toplumun, devletin, tarihin, uygarlığın kayıtlılığına karşın, bunun dışına çıkma, bağımsızlaşma imkânı da verdiği için insanın özgürleşmesi olarak yüceltilmiştir. Sanal topluluk/cemaatlerin kolayca oluşması, kuralların birlikte oluşturulması, esnetilmesi, küçük toplulukları içinde uyumun, ortaklığın daha çabuk sağlanacağı görüşü, hiyerarşinin, otoritenin olmadığı ilk toplumların komünal birliktelik ve gücüyle bağdaştırılacaktır. Reel dünyanın sıkıntıları, karmaşası karşısında adacıklar biçiminde küçük, izole, saymacada olsa uyumlu toplulukların inşası bir tür ahlaki, muhafazakar, dinsel ilk cemaatlere dönüş, kaybolmuş altıncağ ve masumiyet özlemini de belirtmektedir.

Sosyal medya içinde örgütlenen toplulukların duygusal, ahlaki bağlılığı, sosyal bütünlüğü, samimiyeti, verili kimliklerini kenarda bırakmaları mevcut düzenin hastalıklarına karşı bir karşı çıkış umudu olarak görülmüştür. XIX. yüzyılın başında modern uygarlığın ve endüstri toplumunun karmaşasından, rutininden, katlığın, kısırlılığın, kısırlılığın kurtulmak için köylere, okyanus adalarına giden uyumsuz aydınlar, şairler, sanatçılar ile günümüzde sosyal medya içinde kendilerine yer açan, sanal adacıklar, cennet-cehennem oluşturan sıradan insanlar arasında bazı benzerlikler vardır. Verili düzenden “kaçan” veya “tutunamayan” insanları birarada tutan, birleştiren yeni bir dünya görüşünün bütünlüğü değildir. Tam tersine dünya görüşünden, siyasetten, otoriteden, hiyerarşiden kaçınmak, gündelik yaşam içinde ortaya çıkan basitlik, çöşku, samimiyet, masumiyet, doğallık, kendiliğindenlik gibi duygulara bağlılıktır.⁴ Sıradan kişilerce oluşturulan bu sanal topluluklar/cemaatler gerçek dünya ve verili düzene paralel küçük, izole yeni dünyalar oluşturacaktır. Bu biçimin aşırı öznelliği, dolaysız ilişkilere izin vermesi, tahayyül ve görselliğe, kayıtsızlığa, ironi ve eğlence unsuruna alabildiğince açık olması reel gerçekliğe karşıtlık oluşturacaktır. Sosyal medyanın bazı özellikleri, verili değerleri sarsması, yeni görüşlere, ilişkilere yatkınlığı diğer bilgi biçimlerine, toplumsallaşmalara karşı yaygınlık ve üstünlük kazanmasının yolunu açacaktır.

Olumlu görünen bu kadar özellikten söz ettikten sonra sosyal medya ve sanal cemaatlerin belli zaafı da olsa kendisinden niçin kuşku duyulması

⁴ Batı düşüncesinde ve toplumbilimlerinde uygarlığın getirdiği kötülüklerden, sorunlardan çokça söz edilmiş, elindeki maddi değerlerin kıymetini bilmeyen, paylaşan, sömürülmeye yatkın, egzotik, doğal, romantik “asil vahşi”den övgüyle söz edilmiştir. (Batı insanı ile uyumlu olmayan “saldırgan vahşi” ise insanlıktan çıkmış canavar veya maymun olarak tanıtılmıştır.) Bu konu üzerinde ayrıca durulmalıdır.

gerektiği, niçin tartışıldığı sorulabilir. Yeni bir toplumsallaşma ve yeni bir toplum kurulduğundan ve bunun üstünlüğünden söz edilebilir. Ancak bu kuşkuyu önce sosyal medya ve sanal cemaatlerin içinde olan, bu biçimlere ortaklık eden insanların ifade etmesi önemlidir. Tartışma, bilgiç akademisyenlerin başlattığı, kendi kapalı cemaatleriyle sınırlı bir tartışma değildir. Bizzat kişilerin oluşturduğu sosyal cemaatin katılımı, ortaklığı içinde ortaya çıkmakta ve doğrulanmaktadır. Yeni medya örgütlenmesine olan eleştirilerin başında kullanıcılar tarafından getirilen eleştiriler kaynağın belirsizleşmesi, gerçeğin yitirilmesi, bilgi kirliliği, parçalanmışlık, kuşku, aşırı araçsallık, içe kapanma, yöntemsizlik, birbirine karşıt görüşlerin, kimliklerin yanyana bütünleşmeden biraradalığı, tutarsızlık, karmaşa, itişme, zihin yorgunluğu, zaman kaybı, istismar, görecelik, gerçeğin yitirilmesi, giderek sosyal medya veya sanal medya aracılığı ile elde edilen her bilgiye ve birlikteliğe karşı kuşku ve karşı çıkış, sosyal medyanın ve sanal cemaatlerin toplumsallaşmaya, olaylar üzerinde etkili olmaya izin vermemesi vb. olarak ifade edilen bu listeyi uzatmak mümkündür. Kapitalist düzen işleyişi sırasında geliştirdiği ilişkilerle bir yandan toplumsallaşmayı yıkarken diğer yandan düzen içinde dengesiz de olsa kendi ürettiği değerlerle uyum sağlama çalışmaktadır. İnsanlar arası farklılıklar, güvensizlik, çelişki ve çatışmalar zıtlıklar belirsizliğin bir ürünüdür. Savaşı, otoriterliği, saldırganlığı, şiddeti, kuralsızlığı, tacizi kendi reel yaşamında sevmeyen biri sosyal medyada tersine davranmayı yadırgamamaktadır. Belirsizlik, dengesizlik, eşitsizlik insanın içinde bulunduğu düzenin değerlerini, davranış biçimlerini benimsemesini ve yeniden üretmesini sağlamaktadır. Çatışma, otoriterlik, saldırganlık, şiddet gibi özellikler insanın doğasından, kalıtsal özelliklerden kaynaklanmamaktadır.

Sosyal medyanın oluşturduğu sanal/kurgu/maddi topluluklarda bile uyum eksikliği bulunuyorsa bu gerçekte reel düzen ve gerçeklik içinde olan uyumsuzluğun, toplumsal bağların kaybedilmesinin, toplumsal çözülme ve çürümenin bir izdüşümüdür. Bunun bir başka ifadesi düzenin ve toplumun sağlıktan barınmaya, cinsellikten arzu ve çalışmaya kadar zaruri, temel ihtiyaçları insani bir biçimde karşılama konusunda başarısızlığıdır. Bu nedenle sosyal medyada yaratıcılık, hayal gücü bile "zorba hayal gücü"ne, şiddete, otoriterliğe, tutkulara kayıtsızlığa dönüşüyor. Sosyal medyada olumsuz olarak gösterilen özellikler, öznellik, ironi, görsellik, hazcılık, ayrıcalıkların ortadan kalkması, paylaşırlık, ortaklık, özgürlük, serbestlik, eğlence gibi özelliklerle birlikte, birbirinin koşutu olarak ortaya çıkmaktadır. Söz gelişi ironi, eğlence gerçeğin belirsizleşmesi, değersizleşmesinin bir karşılığıdır. Bilinçte belirsizliğe, kirliliğe yol açan şey, bilginin çok çeşitli kanallardan akması değildir. Asıl önemlisi, bu aktarım sırasında birçok şeyin iç içe geçmesi, birbirini tahrip etmesi, yığinsallaşması, en kalıp önyargıların bile geçerli olmasıdır. Sosyal medyanın verili düzenin oluşturduğu teknolojik zemin üzerinde yük-

selmesi ve verili ilişkileri yeniden üretmesi rastlantı değildir.

İletişim Araçlarına Dayalı Anti-Toplumsallaşma

ABD eksenli yeni dünya düzeni kendini mutlaklaştırırken aynı zamanda iletişim araçlarına dayalı anti-toplumsallaşmayı da yaygınlaştırmaktadır. Günümüzde enformasyon, dezenformasyon, bilginin yığınsallaşması, malumatçılık, istihbarat, düzmece istatistikler, haber, yorum, çeşitli imge, reklam, görsellik, eğlence unsurları, çeşitli bilgi biçimlerinin içiçe girmesi, sınıflamalarının ortadan kalkması sistematik bilgi edinmeyi, dünya görüşü oluşturmayı sınırlıyor. Aynı zamanda bilginin aşamalı yeniden üretimine, olaylara müdahalede işe yarar hale gelmesine de izin vermiyor. Sosyal medya herşeyi kolayca içdiş etmekten, gerçeğin kuşkulu ve güvenilmez hale gelmesinden kaynaklanan enformasyon ile eğlencenin bileşimi antici yeni bir bilgi ve toplumsallaşma biçimini yaygınlaştırıyor. Sanal cemaatlerin gerçek bir kimlik belirtisi içermemesi, verili düzene paralel anti-kimlik belirtisi olması bununla ilişkilidir. Bilginin sanal ortamlarda üretilip, sanal gruplar içerisinde paylaşılmasının bir handikapı da gündelik tüketim (paylaş ve unut) mantığını yansıtıyor oluşudur. Hazır bir şekilde bulunan, sınırlı ilişki ve deneylerin ürünü kişisel bilgileri paylaşma sunmak olayların içinde olduğu duygusu verse bile sorunlar üzerinde etkili olmak, sorumluluğunu paylaşmak, hesap vermek söz konusu olmamaktadır. Bu durumda üstün, yeni bir bilgi ve toplum örgütlenmesinden değil, tam tersine toplumsal düzeyde bir açmazdan söz etmek daha doğrudur.

İnternet ortamının her şeyden önce medyanın niteliğinde önemli bir nitelik değişimine yol açtığını gözlemlemek mümkündür. Değişimin en önemli veçhesi, klasik medyadan farklı olarak, enformasyon akışının tek bir merkezden ve tek yanlı olarak gerçekleşmemesidir. İnternet medyası tek yönlü enformasyon/bilgi akışından ve paylaşımından, çift taraflı ve eş zamanlı enformasyon/bilgi paylaşımına geçilmesini beraberinde getirmiştir. Başka deyişle medya, devletin veya özel çıkar zümrelerinin tek yönlü bilgi akışından ve tekelinden çıkmış, geniş kitlelere mal olmuştur. En azından görüntüde durum böyledir. Elinde internete bağlı bir cep telefonu, masasında bir bilgisayar olan (ki artık kolayca ulaşılabilen bu aygıtları "kişiselleşmiş medya araçları" olarak görebiliriz) herkes, söz gelişi gazete matbaasındaki fotoğraf servisinin veya rotatif makinasının işlevini yerine getirmektedirler. Herkes muhabir, başka deyişle haber taşıyıcı, herkes fotoğrafçı, herkes yorumcu gazetecidir artık. Yi ne kişisel bloglar küçük çaplı bir enformasyon ağı oluşmuştur. Ancak bu yerel ağlar verili düzene paralel, bütünsel örüntü içinde yer alan yamalar, eklemlenmeler olarak varlık belirtmektedir.

Medyanın devletin veya özel çıkar zümrelerinin tekel ve denetiminden çıkması birçok medya teorisyeni (aslında teknisyeni demek daha doğrudur) tarafından bir özgürleşme olanağı olarak görülmektedir. Sosyal medyada herkes bireysel düzeyde bilginin oluşturulması, aktarımı ve yaygınlaşmasında teknisyen, haline gelmektedir. Bilgi teknolojilerine bağıllık (hatta bağımlılık) bu nedenledir. Bu bağımlılığı psikolojik bir sorun olmanın ötesinde, elbette bu yönünü de kapsayarak biçimde tartışmak gerekir. Bu bağımlılığı bireysel/psikolojik bir sorun olarak sınırlamak pek çok meselenin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Günümüzde medya siyasal erkten, küresel veya ulusal ölçekli güç tekellerinden bağımsız değildir, bireylerin buna ortaklığı, teknisyenliği, bağımlılık ilişkisinin bir uzantısıdır. Mesele insanların gönüllü olarak egemen ilişkilere niçin, nasıl katıldığı, verili düzenin ilişkilerini, değerlerini nasıl yeniden ürettiğidir. Verili düzen bilgiyi kendi çıkarı, egemenliğini mutlaklaştırmak için değersiz, yığın haline getirirken, bu düzeni aşma imkânı bulamayan birey de bu ilişkilere/düzene katılarak bilginin değersizleşmesine, yığın haline gelmesine, teknisyen olarak katkıda bulunmaktadır. Katkıda buldukça kendine de yabancılaşmaktadır. Verili düzenin karmaşası, toplumsal parçalanmışlığı, otoritesi nicel sosyal medya kullanıcıların sayısını artırırken bütünsel düzeyde ağların akışkanlığı ve içiçe girmesi gözetim ve denetimin sağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

İnternet medyası haberlerin, yorumların çoğullaşmasını sağlayarak olaylara farklı bakış açılarının getirilmesini sağlamaktadır. Bireyler medyanın bir aktörü haline gelmiştir. Haber veya enformasyon yayıcı profesyonellerin dışında, haberci, yorumcu bireyler sahneyi doldürmüştür. Dünyaya dair önemli olaylar veya sıradan haberler hakkında kişisel yargıların paylaşımı söz konusudur. Artık haber yayıcı bir "merkez" in ötesinde, internet medyasının unsurları da bizzat haber yayıcı haline gelmişlerdir. Bilginin yığınsal hale gelişi ve değersizleşmesi sürecinde egemen ama anti-merkeziyetçi yeni bir yapı ortaya çıkmıştır. Sanal/kurgu cemaatlerin bireysel düzeyde birliklikler olarak kurulması bunun bir görüntüsü biçimindedir. Bu örgütlenmede birey merkezli açıklama (psikolojik, biyolojik) yerine toplumsal ve iletişim sistemi üzerinde yoğunlaşmak daha geçerli bir yöntemdir.

Sosyolojinin ilk ortaya çıkışından bu yana Fransız kökenli Saint-Simon, Comte, Durkheim'dan, İngiliz Malinooski, Radcliff-Brown, Talcot Person gibi işlevselci yönetime sahip antropologların da sosyolojide etkisi büyük harfle nitelenen toplumu birarada tutan "sosyal dayanışma" ve "uyum" mekanizmalarını ortaya koymaktır. Çatışmacı olarak adlandırılan kuramcıların tasası ise toplumsal çöküşe neden olan koşullara müdahale etmek olmuştur. Düzenin yıkıcılık ve yeniden kurucu özelliği birbirine koşut ikili bir sarmal oluşturmaktadır. Yıkıcı ve kurucu özelliklerin sürekliliği (sonsuz olmayan) yeni ihtiyaçlar yaratmaya dayalı olduğu için günümüz toplumu "tüketim

toplumu” olarak da tanımlanmaktadır. Modern toplum kuramlarının tanımladığı bu iki eğilimin bütünleşmiş son biçimi ve sınırları günümüzde iletişim araçlarının örgütlediği sanal-kurgu veya reel olarak tanımlanan bilgi-toplum örgütlenmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Gerçekte iletişim toplumu veya sanal cemaatler reel toplumun varlığına son verecek koşulları belirtmektedir. (1) Toplumun ve mekanın fiziki olarak parçalanması, dağılması, (2) amacın ve temsilin kaybolması, toplumsal gerçek karşısında kayıtsızlık, giderek yaşama güdüsünün tahrip olması, (3) herkesin herkese karşı savaşı ve kaotik koşullar, (4) dezenformasyon, teslimiyet, kendiliğindenlik, şiddet, otoriterlik, (5) etkili ifade dili ve anlam dizgelerinin, kurallarının ortadan kalkması, değersizleşme olarak adlandıracağımız beş bariz koşul (elbette bu sayı çoğaltılabilir) verili düzenin işleyişi yanında toplumun varlığına son veren ilişkileri oluşturmaktadır. Sosyal medyanın yaygınlaştırdığı bilinç ve örgütlenme topluma, toplumsallığa son veren bu eğilimleri eğitimden eğlenceye, haberlerden çalışma yaşamına kadar çeşitli düzeylerde beslemektedir. Temsilin yitirilmesi, toplumsal kurumların yabancılaşması, değersizleşme, farklılıkların, uzlaşmazlıkların, çatışmaların müzminleşmesi, kaynakların sınırlılığı gibi sorunlar doğaüstü güçlere bağımlılık yanında “hayali toplulukların” (“geçici dünya” ile bağların kopması) varlığını sağlamaktadır.

Egemen ilişki ve örgütlenmelerin kişisel düzeyde yeniden üretilmesi, ortaklık bağımlılığı pekiştirdiği gibi mevcut dünya egemenliği mutlaklaştıran devletsiz, toplumsuz-toplumsallaşmayı göstermektedir. Yeni medya insanlar, toplumlar arasındaki mesafeyi daraltmamış daha çok açmıştır. Adeta uygarlık birikimini reddeden, birbirine benzer kendiliğindenci toplulukların ortaya çıktığı barbarlık çağına giriş koşulları söz konusudur. Post-endüstriyel/enformasyon toplumu olağanüstü bir cehalet ve bilgi anarşisi yaymaktadır. İletişim çağı iddiasının büyüklüğü ile insanlar arasında yaşanan iletişimsizlik, kopukluk arasındaki asimetrik bir ilişki vardır. Dünya egemenlik ilişkilerinin işleyişini sağlayan kurumları erişilmez hale gelirken antici-sanal bir ilişki ve örgütlenme içinde bireyin sağlıklı ilişki kurması ne kadar mümkün olabilir? Sosyal medya ve sanal cemaatlerin, insanın özgürleşmesi, sorunları üzerinde etkili olması, bireysel ve toplumsal kimliğini zenginleştirmesinde ne ölçüde elverişli imkânlar sunduğu en hafif deyimle tartışmalıdır. İletişim çağı bilgi ve toplum örgütlenmesi kendi disütopik efsanesini yaratırken aynı zamanda insanlık tarihinden, geçmiş ve geleceğinden büyük bir kopuştur. Bu kopuşu düzenin çelişki ve çatışmalarından, soygun ve sömürünün yarattığı belirsizlikten kurtuluşa çevirmek insanlığın varoluşunu belirleyecektir.